

Tercüme Yazı
Translation
ترجمة

Tasavvuf: Aşk ve Barış Yolu*

**Nasrollah
POURJAVADY**

Çev. Yusuf Bilal Kara**

Dünya barışının sacayaklarından biri olan sevgi hakkında konuşmak ilk anda önemsiz gibi gelebilir. Aşk ve dostluğun olduğu yerde düşmanlığın, savaşın ve çatışmanın yaşayamayacağını herkes kabul eder. Ancak aşk ve barış arasındaki ilişkiye daha dikkatli bir inceleme, durumun görüldüğü kadar açık olmadığını göstermektedir. Bütün insanlığa hatta kâinattaki her şeye karşı sevgi ve şefkat beslemenin çoğu dinin temel öğretilerinden olduğunu biliyoruz fakat dinler tarihi pek çok savaşa hatta soykırımlara tanıklık etmiş durumdadır. Zamanımızda terör eylemleri dinî hedefler uğruna yapılmaktadır. Olanlar karşısında şu soruya cevap vermek zorundayız: Öncelikli hedefleri insanlığa barış, sevgi ve şefkat aşılama olan herhangi bir din kullanılarak masum insanları öldürmeye kasteden zulüm ve şiddet nasıl meşrulaştırılabilir?

Savaşlar yalnızca farklı din mensupları arasında değil aynı din içindeki farklı mezhep ve gruplar arasında da cereyan etmiştir. Hıristiyanlıktaki Protestan ve Katolik mezheplerinin geçmişte birbirlerine nasıl davrandıklarını veya günümüzde Müslüman ülkelerde Şii ve Sünni Müslümanların nasıl çekiştiklerini mevzu bahis etmeyeceğiz. Merhametli ve müşfik bir Tanrı'ya taptıklarını iddia eden ve benzer ahlakî öğretileri benimseyen bu iki dinin mensupları bir başkasıyla veya birbirleriyle nasıl savaşılabılır? Dahası, aynı dinin iki ayrı mezhebine mensup kimseler aynı ve tek Tanrı adına birbirlerini nasıl öldürürler?

* Nasrollah Pourjavady'nin kaleme aldığı bu makalenin İngilizce orijinali, "The Sufi Way of Love and Peace" başlığıyla Vincent J. Cornell (ed), *Voices of Islam: Voices of the Spirit*, cilt 2, (London: Praeger Publishers, 2007) künyeli eserde 157-165. sayfalar arasında yayınlanmıştır.

** Arş. Gör., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tasavvuf Anabilim Dalı. E-Posta: yusufbilal.kara@ikc.edu.tr – ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6061968X>

İnanıyorum ki bu soruların cevapları, farklı din ve mezhep¹ taraftarlarının, dinlerinin vahiy veya aslî tasavvurlarını (*original vision*) yorumlamaları ve Tanrı ile insan arasında kurdukları ilişki türünde yatmaktadır. Bir dinin kutsal kitaplarında yer alan temel düşünceler, her bir dindeki muhtelif insanlar tarafından farklı bir şekilde okunabilir ve anlaşılabilir. Ayrıca insanlar Tanrılarıyla farklı ilişkiler kurabilirler. Kelamcı (mütekellimün) ve özellikle Endülüslü sûfî İbnü'l-Arabî (ö. 1240) ekolünün takipçisi bazı sûfîlerin dilini kullanmak gerekirse; Tanrı birçok isim ve sıfat sahibidir. İnsanlar farklı durum ve zamanlarda ilahî isim ve sıfatların biri veya birkaçı vasıtasıyla Tanrıya yaklaşarak O'nunla özel bir ilişki içerisine girmektedir.

İslam'da Tanrı'nın farklı isimlerinden bazı örnekler vererek bu noktayı biraz daha açabiliriz. Bunlardan biri kelime anlamı, zengin olan ve kendi kendine yetmenin ilahî sıfatını ifade eden el-Ganî'dir. İnsanlar ve bütün yaratılmışlar fakir ve ona muhtaç iken Allah el-Ganî olarak zikredilir.² (Fâtır, 35/15) Bütün yaratılmışlar kendi kendine yeterli olan Allah'la benzer ilişki içerisindedir. Çünkü mevcudiyetleri için O'na ihtiyaç duyarlar. Tanrı, insanoğlunun İlahi Varlık'la girebileceği diğer ilişkilerin adı olan Rab olarak da isimlendirilir. (Örnek olarak Kur'an'ın ilk ayetine bakılabilir: Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'adır.) Bir kişi Allah'ı, Rabbi olarak kabul ederse o halde kişi Rabbinin merbûbu veya O'nun kölesi/abdidir. Kişi Allah'a ibadet ettiğinde O'nunla başka bir ilişki içerisine girer. Bu ilişkide insan ibadet eden (âbid) iken Allah ibadet edilen yani ma'buddur.

Allah ile insan arasında en önemli münasebetlerden biri genellikle kulluk olarak tercüme edilen ubudiyettir. Ancak terim, tam olarak kölelik anlamına gelmektedir. Allah, efendi ve hükümdardır fakat insan O'nun kulu ve kölesidir. Müslümanların özellikle sûfîlerin dini düşüncelerinde önemli bir rol oynayan bir diğer münasebet sevgidir. Bu ilişkiye göre Allah, mâşuk kul ise âşıktır. Sûfîler insanın, bir sevgili olarak Allah'la "sevişerek" nihayetinde O'nunla bir birlik durumuna (vissal) ulaşacağını ifade etmektedirler.³

- 1 Arapça mezhep kelimesi yol, patika, birinin ilerlediği yol anlamına gelmektedir. Arapça kullanımında yaygın olarak çağrıştırdığı anlam, İslam hukukunun belli bir mektebi açısından usul veya yöntemdir. Bu yüzden mezhep denildiğinde İslam hukukunun bir mektebi "uygulama okulu" eşanlamlı olarak anlaşılır. Farsçada bu anlam resmi doktrinlerdeki inancı kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu sebeple Pourjavady mezhebi, din veya mezhep anlamında kullanmıştır. (5 numaralı dipnot dışındaki dipnotlar, tercümesini yaptığımız makalenin içinde bulunduğu *Voice of Islam* isimli eserin editörü tarafından eklenmiştir.)
- 2 Bu ayette el-Ganî ilahî ismi mutlaklık çağrışımını da taşır: "Ey insanlar, siz fakir ve Allah'a muhtaçsınız, Allah ise her bakımdan sınırsız zengin ve övülmeye layık olandır."
- 3 Sevişmek (*make love*) ve bir olmak (*union*) kelimeleri literal anlamlarıyla değil mecazî ve mi-

İnsan ve Allah arasındaki bu iki münasebet -efendi/köle ve mâşuk/âşık- yüzyıllar boyunca Müslümanların yaşayışları üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Müslümanların dini tecrübesinde her ikisi de var olduğu halde her biri kendine has bir karakter edinmiş, farklı şekillerde Müslümanların zihniyetlerini, sosyal ve kültürel yaşamlarını şekillendirmiştir. Efendi-köle münasebetinin temel özelliği teslim olmaya (*submission*) karşı hâkimiyet ve güçtür. Kur'an'daki ifadesiyle, Allah katında din İslam'dır (teslimiyettir). (Â-i İmrân, 3/19) Rab, kulun iradesine etki edip hükmederken kul bütünüyle Allah'a boyun eğmelidir. Nitekim bir Arap atasözü, köle ne olursa olsun efendisinin yed-i kudretindedir, demiştir. Kul hiçbir şeye hatta kendine bile sahip değildir. Bu nedenle Allah ile insan arasındaki münasebetin bir tasviri olarak 'abd kelimesi, en iyi şekilde kul olarak tercüme edilmektedir. İnsanlığın Rabbine boyun eğmesi bir kimsenin ifa ettiği ibadetlerde farklı şekiller alır. Bu, sembolik olarak bir kimsenin ibadet esnasında kölenin, efendisinin önünde secdeye kapanması gibi farklı duruşlarla ifade edilir.

Allah ile insan arasındaki sevgi de kendine has özelliklere sahiptir ve özelliklerin bazıları efendi-köle ilişkisine benzemektedir. Örneğin âşık, mâşukun iradesine teslim (eslem, İslam ile aynı köktendir) olmalıdır, ancak bu yalnız kölelikten dolayı değil sevgiden ve mâşukla birleşme arzusundandır. Diğer bir deyişle kendisine olan sevgisinden dolayı âşık, mâşukiyle bir özdeşleşme arzusuna sahiptir. Âşık-mâşuk ilişkisi ile efendi-köle ilişkisi arasındaki diğer bir önemli farklılık, biri güç ve hâkimiyet ile nitelendirilirken diğeri sevgi ve güzellikle nitelendirilmesidir. İslam âlimleri, filozofları ve mutasavvıfları ilahi sıfatları cemâlî (güzellik) ve celâlî (azamet veya haşmet) olmak üzere iki farklı kategoriye ayırmışlardır. Allah ile insan arasındaki ilişkinin bu iki çeşidi bu iki sıfatın altında toplanabilir. Âşık-mâşuk ilişkisi Cemâl sıfatıyla nitelenirken, efendi-köle ilişkisi Celâl sıfatıyla nitelenir. Dinler tarihçisi Rudolf Otto tarafından meşhur edilen ifadeleri kullanarak şöyle diyebiliriz; âşık-mâşuk ilişkisi büyüleyici gizemi (*mysterium fascinans*) efendi-köle ilişkisi de büyük gizemi (*mysterium tremendum*) ifade eder.⁴

tolojik mahiyette anlaşılmalıdır. Süfiler genellikle aşk ve visal gibi kelimeleri Allah ile insanın manevî ve mistik visal düşüncesini iletmek için karşılaştırma aracı olarak cinsî çağrışımlarıyla kullanır. Çünkü bir kişi sadece günlük hayatında yaşadıklarıyla birleşmenin yoğun duygularını karşılaştırabilir. Aşkın hedefi iki ruhun birde birleşmesi olduğu için bu mecaz, ârifin hedefini tanımlamak için de kullanılabilir.

4 Bu terimler Otto'nun kitabı olan *Das Heilige*'den gelmekte ve genellikle İngilizceye *The Idea of the Holy* şeklinde tercüme edilmektedir. Otto'ya göre insanın dinî tecrübesi iki sır arasındaki diyalektik ilişkiden kaynaklanmaktadır. *Mysterium tremendum*, insanların kontrollerinin dışındaki bilinmeyen güçlerden çekinmesini ve korkmasını ifade eder. *Mysterium fascinans* ise

Büyük gizemdeki güç duygusu ile büyüleyici gizemdeki arzu, sırasıyla Allah'a kul olanın ve O'nu sevenin benliğinde iki farklı psikolojik durumun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kendisini Allah'ın kulu olarak gören bir kişinin dini zihniyeti, ilahî güzelliğe sevgili olmaya çalışan bir insanın dini düşünce yapısından farklıdır. Zihniyetteki bu farklılık her iki türdeki insanların diğer insanlarla kurdukları ilişkiler üzerinde bir etkiye de sahiptir. Nasıl ki kendilerini Tanrı'nın kulu olarak görenlerin zihniyetiyle mutlak güzelliğe tapan ve O'nu sevmeye çalışanların zihniyeti farklıysa, "Allah'ın gücü" fikriyle yoğrulmuş bir toplum ile "Allah'ın sevgisi" fikriyle mayalanmış bir toplum da aynı değildir. 12 yüzyıl önce gerçekleşen tarihî bir olayı rivayet ederek bu farklılığı gözler önüne sermeyi deneyeceğim.

877 yılında Gulam Halil ismindeki selefi bir Hanbelî tarafından Bağdad'daki bir grup sûfiye karşı suçlamalar öne sürüldü. Bu sûfiler, meşhur şeyh Ebu'l-Hüseyin Nûrî ve onun arkadaşları Rakkam ve Ebu Hamza idi. davalarının hikayesi ve celdanın infazı gerçekleştirmek üzereyken Nûrî'nin ne yaptığı Ali b. Osman el-Cüllâbî el-Hücvirî'nin (ö. 465/1071) *Keşfu'l-Mahcûb*'un da yer aldığı birkaç kaynakta yer almıştır:

"Gulam Halil sûfiler cemaatine rahat vermemek için Nurî, Rakkam ve Ebu Hamza'yı tutuklayıp halifenin sarayına sevk etti. Gulam Halil, onların zındık olduklarını iddia ederek ölmeleri için Halife'yi kışkırttı. Halife de derhal idam edilmeleri için emir verdi. Cellat Rakkam'a yaklaştığında Nurî kalktı son derece neşeli ve gönüllü olarak Rakkam'ın yerine geçmeyi teklif etti. Tüm seyirciler şaşkınlık içindeydiler. Cellat: "Genç adam, sen öne atılıyorsun ama bu kılıç rağbet edilerek önüne çıkılacak cinsten bir şey değildir, sıra daha sana gelmedi" dedi. Nurî: "Evet ama benim yolum isâr üzerine kurulmuştur. Yaşamak dünyadaki en değerli şeydir, bu yüzden kalan birkaç dakikayı kardeşlerim hatırına feda ediyorum. Zira dünyadaki bir dakika ahiretteki binlerce yıldan daha iyidir. Çünkü burası hizmet, ahiret ise kurbet makamıdır ki kurbet, hizmetle elde edilir." Nurî'nin duyarlılığı ve sözlerindeki incelik, (ne olduğu hakkında haberci tarafından bilgilendirilen) Halifeyi şaşırttı ve belli bir tarihe kadar üç sûfinin infazını tecil etti."⁵

Tanrı'nın, insanı bir mumun kelebeği çektiği gibi kendi iradelerine karşı kendisine çektiği gücü ifade eder. Mum alevi ve kelebek mecazi, ilahî öz mumunda insanın benliği yok olana onları çeken, Allah aşkının çekici gücünü ifade etmek için sûfiler tarafından sık sık kullanılmaktadır. Bk. Rudolf Otto, *The Idea of the Holy*, trans. John W. Harvey, (New York: Oxford University Press, 1958), 12-40.

5 Ali b. Osman el-Cüllâbî el-Hücvirî, *The Kashf al-Mahjub: The Oldest Persian Treatise on Sufism*, trans. Reynold A. Nicholson, (London: 1976), 190-191.

Yukarıdaki menkıbe genellikle îsârın pratikte bir örneği olarak sûfiler tarafından aktarılır. Hücvirî'nin *Keşfu'l-mahcûb*'unda da îsâr bölümünün başında yer almaktadır. Fedakâr bir hareket olarak îsâr, merhamet ve sevginin tecellilerinden biridir. Bu yüzden Nurî'nin cellada cevabında ifade ettiği bu ilke, hem sevginin hem de îsârın düsturuydu. Nurî ve sûfî arkadaşları, Allah'a yaklaşma ve O'na bağlanmadaki en iyi yolun sevgiden geçtiğini hissettiler. Gerçek şu ki, Nurî'ye karşı yapılan suçlamalardan biri kendisinin "O beni sever ben de O'nu" sözüydü. Nurî'nin arkadaşları için yaptığı îsâr, Allah aşkının neticesiydi. Halife ve celladının eylemi efendi-köle ilişkisindeki güç unsurunu temsil ederken Nurî'nin filiyatı âşık-mâşuk ilişkisindeki diğergamlığı (*selflessness of submission*) temsil etmektedir.

Nurî'nin düsturu apaçık geleneksel inançla uyumlu ve takdire şayan görünmektedir. O halde Gulam Halil niçin "O beni sever ben de O'nu" sözünden dolayı Nurî'yi mahkum etti? Bu problem Nurî'nin düşüncesini ifade ederken kullandığı kelimeye yatmaktadır. Allah ile insan arasındaki sevgi ilişkisini ifade etmede Müslümanlar tarafından yaygın olarak kullanılan kelime hub'dur. Aslında bu kelime Kur'an'da "Allah onları sever onlar da Allah'ı" (Mâide, 5/54) ayetinde geçen sevgi kelimesidir. Nurî de kendisini düşmanlarının suçlamalarına karşı savunurken aynı ayete gönderme yaptı. Ancak savunmasında hub yerine Arapça 'ışk kelimesini kullandığı için savunması kabul görmedi. Bu iki kelime arasındaki fark; hub genel olarak sevgi ve arkadaşlığı ifade etmek için kullanılıyorken arzulamak anlamındaki 'ışk, âşıklar yani bir kadın ve bir erkeğin arasında yani var olan sevgiyi ifade eder. Ki o zaman Allah ile bir kişinin ilişkisini ifade etmek için 'ışk kelimesinin kullanılması hakkında önemli bir tartışma vardı ve Nurî böyle ifade etmeye cüret eden ilk sûfilere biriydi. Bu tartışma Hıristiyan mistik Pseudo Dionysius'un (MS 5. yüzyıl) Allah aşkını ifade ederken mahabbet (*agape*) yerine Grekçe aşk (*eros*) kelimesini kullandığında yaşanana oldukça benzer gözükmektedir.⁶

6 Grekçe *eros* kelimesi Arapça "ışk" olarak kullanılan arzu ve özlem duymak anlamına gelmektedir. *Agape* ise bağlama bağı olarak Arapçadaki sevgi ve rahmet kelimeleriyle aynı anlamdadır. İlahî isimler hakkındaki konuşmasında Pseudo Dionysius, ilahî özlem, arzu veya tutku duygusunda, yaratılışı harekete geçiren gücü tanımlamak için *eros* kelimesini kullanmaktadır. Ancak çoğu Hıristiyan ilahiyatçı böyle bir bağlamda aşkın daha müşfik bir tarzını ifade eden *agape* kelimesini kullanmayı tercih eder: "İlahî arzu (*eros*) Kerim'in uğruna iyiyi arayan Kerim'dir. Dünyanın bütün iyiliklerini yaratan bu arzu (*eros*), Kerim'de daha önceden de vardı ve dünyanın zayıf kalmasına izin vermedi. Gücünün büyüklüğünü kullanmak için dünyanın yaratılışında onu hareket ettirdi." *Pseudo Dionysius: the Complete Works*, trans. Colm Luibheid and Paul Rorem, (New York: The Paulist Press, 1987), 79-80. Suriye kökenli olması muhtemel olan Pseudo Dionysius, etkili ilk dönem Hıristiyan mistik düşünürlerden biriydi. Eserleri, Nurî'nin döneminde Bağdat'taki Nesturiler arasında Grekçe ve Süryanice ve İbnü'l-Arabî zamanında XII. yüzyılın sonlarında İspanya'da Latince çevirileriyle bilinirdi.

Nurî, Allah ile insan arasındaki ilişkiyi ifade ederken 'ışk kelimesinin kullanılabilceği konusunda muhaliflerini ikna edemediyse de sûfler bu kelimeyi giderek daha çok aynı amaç için kullanmaya başladı. Bu kelimenin ve türevlerinin (âşık ve mâşuk gibi) kullanımı, özellikle Farisî, şiiir vasıtasıyla mistik tecrübelerini ve inançlarını ifade etmeye başladıklarında daha popüler bir hal aldı. Miladi XII. yüzyılın başında 'ışk düşüncesi üzerine bütünüyle bir metafizik inşa edildi.

İslam'daki mistik sevgi doktrinin en iyi anlatımlarından biriyle *el-Sevânih* ismini almış kabaca "Sevgi Üzerine Tefekkür"⁷ olarak çevrilebilecek oldukça küçük bir kitapta karşılaşılabılır. Meşhur İslam âlimi Ebu Hamid Gazzalî'nin (ö. 505/1111) kardeşi Ahmed Gazzalî (ö. 520/1126) tarafından kaleme alınan *el-Sevânih* tamamı sevginin psikolojisi ve metafiziğini ele alan yetmiş kısa bölümden müteşekkildir. Meşhur şehit sûfi Hallac'ın (ö. 309/922) manevî bir mirasçısı olan Ahmed Gazzalî, Farisî şairler ve pek çok sûfi tarafından benimsenen aşka inanmıştır. Bu düşünceye göre aşk, sadece ilahî bir sıfata değil aynı zamanda Allah'ın özünüdür. Aşk en temel ilke, varlığın bütünüün arke'si olduğu kadar, aynı zamanda var olan her şeyin hareket ettirici gücüdür.

Ahmed Gazzalî fikirlerini daha çok coşkulu menkıbeler ve mecazlar vasıtasıyla ifade etmiştir. Örneğin aşk, ebediyet yuvasından ayrılmış, yuvasına dönmeden önce kısa bir süreliğine geçici varlık dünyasına düşmüş bir kuş olarak anlatılır. Zâtî itibariyle Aşk mutlak birliktir (tevhid) fakat bu dünyadaki yolculuğunda âşık ve mâşuk olarak ikili zuhur etmektedir. Kusursuz âşık -NeoPlatonculukta akıl- birlik için yanıp tutuşan ve aslında koparılmış Ruh'tur. Aşkın kendisi âşığın aslı olduğu gibi mâşuğun da aslıdır. Mâşuk, âşığı aslına geri döndürerek kendini ispat eden cemâldir. Bu doğaüstü olayın fenomenal dünyada muadil bir mecazı bulunmaktadır. Aslında Ruh'un sevgiliye yaptığı yolculuk, insan marifetiyle başarılabilir. Cemal ile birlik halinde görünen insandaki Ruh, sevgilinin ta kendisidir. Bu mistik birleşme âşığın benliğini yok etmesiyle (fenâ) vuku bulmaktadır. Âşık benliğini Mâşuk'ta kaybettiğinde, geriye kalan sadece Aşk'la özdeş olan Mâşuk'tur. İşte İslam inancının temel ilkesi durumundaki tevhid bu şekilde gerçekleştirilmektedir.

Ahmed Gazzalî ve İranlı sûfi ve şairlerin açıklamış olduğu Zâtî Aşk doktrini, efendi-köle ilişkisine dayalı düşünceden farklı bir dünya ve insan görüşü sunmaktadır. Efendi-köle ilişkisinde insan daima köle, Allah her zaman efendidir. Her bir

7 Bk. Ahmad Ghazali, *Sawanih Aphorisms on Love*, ed. Helmut Ritter, (İstanbul: 1942).

tarafın pozisyonu sabitlenmiştir. Allah irade eder ve buyurur, kul ise itaat etmek zorundadır. Ancak âşık-mâşuk ilişkisinde âşık ile mâşuğun konumları sabit değildir. Diğer bir deyişle Allah ile insan arasındaki sevgi karşılıklıdır. Bazen insan âşık Allah mâşuk olurken bazen de Allah âşık insan mâşuktur. Bu nedenle Nurî, “Ben Allah’ı severim O da beni sever” dedi. Diğer bir meşhur sûfi Ebu’l-Hasan Harakanî (ö. 1034) “Bazen [Allah’ın] Ebu’l-Hasan’ıyım, bazen [Allah] benim Ebu’l-Hasan’ım” demiştir. Bu gibi sermest ifadeler Kur’an’ın “Allah onları sever onlar da Allah’ı” (Mâide, 5/54) ayetiyle aynı düşüncüyü ifade etmek için söylenmiştir.⁸ Ayrıca sûfiler Allah’ın insana olan aşkının insanın Allah’a olan aşkıdan daha üstün olduğunu iddia etmişlerdi ve şayet Allah rahmeti, merhameti ve sevgisiyle insana lütfetmiş olmasaydı insanın, Allah’ı ve O’nun yarattıklarını asla sevemeyeceğini iddia etmektedirler.

İnsanın Allah’ın yarattıklarına karşı beslediği sevgi bize İslam’daki farklı karaktere sahip bir aşk ilişkisini göstermektedir. Efendi-köle ilişkisinde Allah, yarattıklarına karşı insanın teveccüh göstermesini emretmektedir. Diğer taraftan aşk ilişkisinde, insan Allah’ı sevdiği için bütün insanları daha doğrusu bütün yaratılmışları sever. Sonuçta Allah’ı ve yarattıklarını seven biri, aynı şeye tutkundur. Aşk doktrininin takipçileri olan Ahmed Gazzâlî ve diğer sûfiler aşkın, tek bir mahiyete sahip olduğuna inanmaktaydılar. Bu duygu ister Allah’ın insana isterse insanın Allah’a duyduğu veya insanın diğer insanlarla, bir kadınla erkek arasında ya da bir anneyle çocuğu arasında olsun hepsi aynıdır, farklılık özde değil içerik ve yoğunluktadır.

Aşkın teklifi fikri, Molla Sadra (ö. 1050/1640) gibi bazı filozoflar ve İsrakî filozof Sühreverdî’nin (ö. 587/1191) varlık ve nur hakkında söylediklerine benzemektedir. Bu filozoflara göre varlık (vücûd) nerede olursa olsun tek gerçekliktir. Aynı şey nur için de geçerlidir. Örneğin bir kandilin veya güneşin ışığı farklı derecelerde var olsalar da tek bir gerçekliktir. Varlıkları da, ister Allah’a ister insana veya var olan herhangi bir şeye dayansın bir ve aynı gerçeklik olmakla birlikte öznelerin her birinde bu gerçeklik, farklı derecelere sahiptir. Algıladığımız farklılıklar sadece tahakkuk derecesinin (*analogical gradation*) farklılığıdır: vücûd ve nur tek (*unitary*) gerçekliktir fakat farklı şeylerde farklı yoğunluk ve zayıflığa sahip olurlar.

8 Bu ifadenin yer aldığı ayetin tamamı şöyledir: “Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler. Onlar mü’minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah’ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”

Zâtî birlik, aşkın tahakkuk dereceleri, vücûd ve nur hakkında söylediğimiz şey güzellik (cemâl) için de geçerlidir. Cemâl, ister mutlak veya izâfî ister manevî veya duyulur âlemde, ister insan vücudunda, günbatımında ya da bir çiçekte olsun tek bir gerçekliktir. Tek farklılık içeriği ve yoğunluğundadır. Cemâl tek gerçeklik olduğu için güzel bir şeyi sevmek ulvî veya mutlak Cemâl'i sevmenin bir tezahürüdür. Güneş ışığını görmek ve beğenmek, ister bir dağın üzerinde veya bir bahçede ya da yalnızca bir odanın penceresine doğru parlayan bir şua olsun nihayetinde nurun beğenisiidir. Aynı şekilde diğer insanları sevmek Allah'ı sevmektir. Tamamen seküler bir sevgi olmadığı gibi mahza seküler bir güzellik diye de bir şey yoktur. Tek problem bazen kişinin güzelliğın göreceli suretini sevmesi ve hata ederek onun mutlak Cemâl olduğunu düşünmesidir. İnsan örneğinde olduğu gibi güzelliğın izâfî bir suretini sevmek, âşığı Yüce Varlık'a, mutlak Cemâl'e doğru götüren bir köprü olarak işlev görmelidir.

Âşığın mâşukuyla birleşmesi manevi arayışın nihaî hedefidir. İlk dönem tasavvuf tarihinde bazı sûfiler bu hedefe dünyada değil, âşığın yalnızca cennete gittiğinde erişebileceğini düşündü. Müslümanlar da müminin, yalnızca cennette ru'yetullahı tecrübe edeceklerine inanmaktadır. Cennette Rabbine ulaşma ve O'nunla yüz yüze olma tecrübesi Kur'an'da cennette müminlerin Rablerinden bir selâmla (Yasin, 58) karşılanacakları ifade edilmektedir. Selâmlaşmanın yanı sıra *selâm*, barış ve esenlik anlamına da gelir. Bu yüzden Mâşuk'un âşığı bu şekilde selâmlaması önemlidir. Yukarıdaki ayet gösteriyor ki, mutlak huzur (*perfect peace*) cennettedir ve O'ndan kaynaklanır. Aslında el-Selâm, Kur'an'da zikredilen (Haşr, 23) ilahî isimlerden biridir. Mutlak huzur ve esenlik en mükemmel şekliyle cennette tecrübe edileceği için Kur'an cenneti Dâru's-selâm (Yûnus, 25) olarak da isimlendirmektedir.

Selâm ifadesi tam manasıyla müminler tarafından ahirette tecrübe edilecek olmasına rağmen insanlar bu dünyada da belli derecelerde ondan nasiplenebilmektedirler. Allah, Hz. Musa, Hz. İbrahim ve Hz. Nuh gibi peygamberlerine selâm göndermektedir. Dünyadaki barış duygusundaki selâm, müminlerin cennette yaşayacakları mutlak selâmın bir yansımasıdır. Selâm, yalnızca Allah'ın bu dünyada müminlere ve peygamberlerinin kalplerine verdiği bir şey değil aynı zamanda müminlerin birbirleriyle karşılaştıklarında barış ve huzur temennisidir.

İlahî sevgiliye âşık bir mümin için cennetteki selâmı bu hayatta da yaşaması muhtemel olmakla birlikte, biz ölüp cennete gidene kadar beklemek zorunda

mıyız? İslam tarihinin ilk iki ve üç asrında Müslümanlar genel olarak ru'yetullahın ve selâmetin yalnızca öldükten sonra deneyimleneceğine inanmaktaydılar. Ancak sonraki asırlarda özellikle sûfilerin aşk doktrinini geliştirmelerinin ardından Müslümanlar farklı bir şekilde de olsa bir kişinin bu dünyada böyle bir tecrübeye sahip olabileceğine inanmaya başladılar. Bir kimse cennette gözü ve kulağı aracılığıyla Rabbinin yüzünü görüp sesini duyabiliyorken Hakk'a âşık olan kimse de bu dünyada sadece kalpleriyle bu tecrübeyi yaşayabilir. Bunun tek istisnası mi'racında barışı ve esenliği tecrübe etmiş, Rabbinin bizatihi görmüş olan peygamber Hz. Muhammed'dir. Kur'an'a göre Hz. Muhammed gece boyu tan yeri ağarınca kadar esenliği yaşamıştır (Kadir, 5).

Peygamberin İlahî sevgiliye doğru yaptığı seyr, İslam tarihi boyunca birçok sûfi ve Allah dostu tarafından yaşanmış ve ondan hissedâr olunmuştur. Müslüman toplumlardaki bu sûfiler sayesinde müminler, Sevgili ile bir olma ve ru'yetullaha eşlik eden huzurun bereketini zevk etmeleri mümkün olmuştur. Bu manevi iç huzura yani selâma günümüz çalkantılı dünyasında kesinlikle daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Ondan herhangi bir pay elde etmek için biz Müslümanlar, Peygamber ve velîler tarafından gösterilen sevgi yolunu takip etmek zorundayız. Yalnızca bu yol vasıtasıyla Allah ile nefreti unutmayı ve bütün insanlığa karşı şefkati, bağışlamayı ve merhameti arzu etmeyi gerektiren âşık-mâşuk ilişkisine nâil olabiliriz. Ve's-selâm.

